

İslam Eğitim Düşüncesinde İbn Sahnûn'un Perspektifinden Öğretmenlik Mesleği*

Volkan Demirbağ**, Yusuf Bahri Gündoğdu***

Makale Geliş Tarihi:24/07/2024

Makale Kabul Tarihi:16/10/2024

DOI: 10.35675/befdergi.1521888

Öz

Bu çalışmanın amacı, İslam eğitim düşüncesinin öğretmenliğe bakışını 9. asır Kuzey Afrika âlimlerinden İbn Sahnûn örneği üzerinden ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışmanın ana materyali olan "Âdâbu'l-muallimîn"den hareketle öğretmenlik mesleği ele alınmıştır. Nitel araştırma şeklinde tasarlanan bu çalışma doküman analizi yöntemine dayalı olarak hazırlanmıştır. Elde edilen bulgular öğretmenliğin usul ve esaslarının, öğretmenlerin görev ve sorumluluklarının, hizmetin gereğinden dolayı haklarının neler olduğunu göstermektedir. Eğitimde belli bir müfredatın takip edildiği, ders planı ve çalışma takvimi niteliğinde bir planlamanın izlendiği, sınıf yönetimi ve disipline dair önemli bilgiler verildiği görülmüştür. Ayrıca fonksiyonları yönüyle benzer yönleri olan öğretim strateji, yöntem ve tekniklerin kullanıldığı saptanmıştır. Eğitimde ders araç-gereçleri ve bunların kullanımına dair bilgiler verildiği anlaşılmıştır. Öğretmenlikte karşılaşılan meselelerin hukuki ve pedagojik bağlamda ele alındığı görülmüştür. Bu itibarla eser alana dair hukuki metinlerin ilk örneklerinin oluşumuna, mesleğin gelişimine, öğretmen yeterliklerinin belirlenmesinde belli standartların oluşumuna katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, İslam eğitim düşüncesi, İbn Sahnûn, öğretmenlik mesleği

Teaching Profession From The Perspective Of Ibn Sahnûn In Islamic Education Thought

Abstract

The aim of this study is to reveal the view of Islamic educational thought on teaching through the example of Ibn Sahnûn, a 9th century North African scholar. In this direction, the teaching profession is discussed based on the main material of the study, 'Âdâbu'l-muallimîn'. This study, which was designed as qualitative research, was prepared based on document analysis method. The findings obtained show the procedures and principles of teaching, the duties and responsibilities of teachers and their rights. It has been observed that a certain

* Bu makale, Volkan Demirbağ'ın Yusuf Bahri Gündoğdu danışmanlığında yaptığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Milli Eğitim Bakanlığı, Trabzon, Türkiye, demirbag61@gmail.com, ORCID:0000-0002-6695-1058

*** Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Ana Bilim Dalı, Samsun, Türkiye, yusufbahri.gundogdu@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8305-8993

Kaynak Gösterme: Demirbağ, V., & Gündoğdu, Y. B. (2024). İslam eğitim düşüncesinde İbn Sahnûn'un perspektifinden öğretmenlik mesleği, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(44), 2964-2986.

curriculum is followed in education, a planning in the form of lesson plan and work schedule is followed, important information about classroom management and discipline is given. In addition, it was determined that teaching strategies, methods and techniques with similar functions were used. It was understood that information was given on teaching tools and equipment and their use in education. It was seen that the issues encountered in teaching were handled in the legal and pedagogical context. The work may contribute to the formation of the first examples of legal texts in the field, the development of the profession, and the formation of certain standards in determining teacher qualifications.

Keywords: Education, Islamic educational thought, Ibn Sahnûn, teaching profession

Giriş

İnsanlar dünyaya geldiklerinde ihtiyacı olan bilgi, beceri ve davranışları edinmeleri gerekmektedir. En başta yakın çevrede başlayan bu süreç zamanla yeterli gelmemektedir (Erden, 2005). Bunun için de adına eğitim denen uzun soluklu süreçlerden geçmeleri gerekmektedir (Gündoğdu, 2020). Eğitimin temel nesnesi konumundaki insan talim ve terbiye ile şekillenmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2023). Ferdi ve toplumsal yaşamın bir gereği olarak da eğitime ihtiyaç duymaktadır (Fersahoğlu, 2011). Bu noktada bireylere istendik davranışların kazandırılması için “öğretmen” gerekmektedir (Erden, 2005). Zira eğitim onu öğretenle birlikte var olmuştur (Oktay, 1991). Tarihsel süreç içerisinde “pedagog, müderris, muallim, eğitmen...” gibi farklı adlarla nitelendirilse de “öğretmen” üstlendiği vazife nedeniyle insanlar için yeri doldurulmayacak bir değer taşımaktadır (Uludağ, 2020).

Toplumların geçmişinde iz bırakan öğretmenliğin yaşını kestirmek oldukça güçtür (Oktay, 1991). Bu meslek tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyetin etkisiyle bugünkü durumuna gelmiştir. Öğretmenliğe İslam medeniyetinin katkısı yadsınamaz düzeydedir (Demirbağ, 2023). Bu kadim medeniyetin ortaya koyduğu eğitim kültürü sayesinde öğretmenlik mesleğine yönelik günümüzde dahi geçerli pek çok yaklaşım ortaya çıkmıştır (Ateş, 1992; Nazıroğlu, 2020).

Geçmişe nazaran günümüz toplumlarının içerisinde bulunduğu yaşam şartları ve çağın gerekleri bireylerin eğitim ihtiyacını daha da artırmıştır. Bundan dolayı öğretmenlik toplumlar nezdinde oldukça önemli bir konuma ulaşmıştır. Ancak bu durum Modern Çağ’da öğretmenlik mesleğinden beklentileri daha da artırmış, öğretmenliğin kuşatıcı rolü daha da önem kazanmıştır (Gül & Ay, 2024). Bu nedenle öğretmenlik âdeta yeniden tanımlanmıştır (Uludağ, 2020). Sosyal, kültürel ekonomik ve bilimsel boyutlarıyla tekrar ele alınmıştır (Şişman & Acat, 2003). Mesleğe yönelik düzenlemelere dair hukuki metinler hazırlanmıştır. Ülkemizde 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’yla birlikte öğretmenlerin nitelikleri, seçimi, yetiştirilmesi ve görevleriyle ilgili konular belirlenmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1973). Meslek Kanunu’yla öğretmenlik “devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim

görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği” olarak tanımlanmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2022). Ayrıca 1973 tarihli Millî Eğitim Temel Kanunu'nun Cumhuriyetin kuruluş felsefesine, dünyadaki modernleşme süreçlerine ve bu süreçlerin içerdiği dönemin çeşitli felsefi akımlarına dayandığı söylenebilir (Bayraktar, 2022). Modern Çağ'daki farklılaşma veya yeniden tanımlanma kendi çağına özgü olduğu gibi her çağında kendine özgü değerlendirilmesi gerekir. Öte yandan her çağın, daha özel ifadesiyle eğitim tarihinin, günümüze ışık tutan yönleri de dikkate alınmalıdır.

Kendine özgü belli başlı özelliklere sahip olan öğretmenlik günümüzde profesyonel bir meslek olarak kabul görmüştür. Hazırlanan birçok çalışmada mesleğin gerektirdiği yeterlikler ortaya konmuştur (Millî Eğitim Bakanlığı, 2017). Öğretmenlerden geniş bir kültüre, sağlam bir alan ve meslek bilgisine sahip olmaları beklenmiştir (Çakır, 2017). Kendilerine verilen dersleri öğretim programındaki esaslara göre okutmak ve bunlarla ilgili uygulamaları yapmakla mükellef tutulmuştur (Bircan & Sefunç, 2017). Öğrenme-öğretme sürecini etkili bir şekilde planlama, öğretim yöntemi, teknik ve araç-gereçlerini kullanma gibi daha birçok hususta yetkin olmaları istenmiştir (Sönmez, 2017). Öğrencilere her konuda rehberlik etme (Kiriş, 2020) öğrenme ortamları oluşturma, ölçme ve değerlendirme becerisine sahip olma gibi beceriler aranmıştır. Öğrencilerin gelişimini incelemeleri, iletişim ve işbirliğine önem vermeleri gerektiği belirtilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2017). Günümüzde öğretmenlik mesleğinin kalitesini artırmaya yönelik birçok çalışma hazırlanmıştır. Buna dair standart ve kriterler de geliştirilmeye devam etmektedir.

Şüphesiz öğretmenlik mesleğinin bugünkü koşullarına ve standartlarına ulaşmasında tarihi tecrübe ve birikimin önemli katkıları olmuştur. Bu katkıların varlığını ve niteliğini anlayabilmek tarihsel birikimi dikkatli bir incelemeye tabi tutmayı gerektirmektedir. İslam medeniyetinin de genel anlamda eğitime, özelde de öğretmenlik mesleğinin gelişimine önemli katkıları olmuştur (Goody, 2012). İslam medeniyetinin bıraktığı büyük ilim ve eğitim mirası içinde öğretmenliğin gerektirdiği nitelikleri inceleyen çeşitli eserlerden söz etmek mümkündür (el-Gazzâlî, 2015; el-Mâverdi, 1982; İbn Cemâa, 2015). Ancak bunlar içerisinde İbn Sahnûn tarafından (öl. 256/870) telif edilen “*Âdâbu'l-muallimîn*” isimli eserin özel bir yeri olduğu söylenebilir. Zira bu eser İslâm düşüncesinde öğretmenlik mesleğine bakışı yansıtan ilk eser kabul edilmektedir (Bakkal, 1999; Bayraktar, 1996). Tümüyle öğretmenlik mesleğini ele alıyor olması da, diğer eserler yanında eserin önemini bir kat daha artıran bir unsur olarak görülebilir.

Eserin İslam eğitim mirası içerisindeki önemine bağlı olarak kimi incelemelere konu edildiği görülmektedir. Ülkemizde Tavukçuoğlu (1997) tarafından yapılan çalışmada “*Âdâbu'l-muallimîn*”in içeriğinin on başlık altında incelendiği ve eğitim öğretime dair usullerin yanı sıra bazı genel bilgilerin verildiği görülmektedir. Bayraktar (2016) çalışmasında İbn Sahnûn'un hayatını, eserlerini ve eğitim görüşlerini ele almıştır. Ekici (2019) İbn Sahnûn ve Zernûcî'nin eğitimde

kullandıkları yöntem ve teknikleri karşılaştırılmış, bunların din eğitimindeki yeri üzerinde durmuştur.

Konuyla ilgili yurt dışında yapılan çalışmaların da aynı düzeyde olduğu söylenebilir. Günther (2005) İbn Sahnûn'un pedagoji ve didaktik üzerine fikirlerini değerlendirmiştir. Eğitim öğretimde öğretmenlerin uyması gereken bazı davranış kuralları olduğunu göstermiştir. Abdullah, Mat, Najid, Mustaffa ve Sawari (2014) tarafından hazırlanan çalışmada İbn Sahnûn'un görüşleri öğretmenlikte etik ve profesyonellik konusu özelinde ele alınmıştır. İbn Sahnûn'un fikirlerinin Malezya eğitim sistemine uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

İlgili çalışmalar göz önüne alındığında öğretmenliğin sadece eğitim özelinde belirlenen sınırlı bir tema etrafında incelendiği söylenebilir. Bundan dolayı İslam eğitim düşüncesinde öğretmenliği özel bir alan olarak ele alan çalışmalara ihtiyaç vardır. Zira yapılan literatür taramasının sonuçlarının bu fikri desteklediği söylenebilir. Bu sebeple bu çalışmanın amacı, İbn Sahnûn'un "*Âdâbu'l-muallimîn*" isimli eserinin öğretmenlik mesleğine bakışını ortaya koymak olarak belirlenmiştir. Bu hususu gerçekleştirmek amacıyla eserden hareketle öğretmenliğin usul ve esasları, görev ve sorumlulukları, sınıf yönetiminin incelikleri, öğretimde kullanılan yöntem ve teknikler, öğretimin planlanması ve müfredat temaları alt amaçlar olarak ele alınacaktır.

Müellif eğitimci kimliği yanında kendi döneminde "Mâlikî fıkında otorite" sayılmaktadır (Bakkal, 1999). Bu durum onun hukukçu kimliğiyle öğretmenlikle ilgili meselelere getirdiği çözüm önerilerini değerli kılmaktadır. Ayrıca çalışma, ele aldığı konu itibarıyla alana dair metodolojik, kuramsal ve kavramsal araştırmalara kaynaklık edebilir.

Materyal ve Yöntem

Nitel araştırma şeklinde tasarlanan bu çalışma doküman analizi yöntemine dayalı olarak hazırlanmıştır. Bu yöntem araştırmacı açısından kaynaklara ulaşmada, yazılı ve basılı belgelerin analizi yoluyla verilerin elde edilmesinde kullanılmaktadır (Karasar, 2009). Araştırmanın verilerini toplamak için İslam eğitim düşüncesinde öğretmenlik alanında neşredilmiş ilk eser hükmündeki "*Âdâbu'l-muallimîn*"e müracaat edilmiştir. Araştırmada üzerinde durulan İslam eğitim düşüncesi geniş bir muhtevaya sahip olduğu için "öğretmenlik" teması özelinde ele alınmış ve bahsi geçen eserin incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. Elde edilen verilerin belirlenen konu ve temalara uygun olarak çözümlenmesi ve yorumlanması gerektiği için (Best & Kahn, 2017) kişisel kanaatlere yer verilmemiştir. Bulgular içerik analizi ile çözümlenirken bağlamdan koparılmadan bütünlük içerisinde hareket edilmiş ve bazı genellemeler yapılarak sonuca ulaşılacak istenmiştir. Bu yöntem yapılan çalışma için toplanan verilerin hassas bir şekilde incelenerek yorumlanmasıyla çeşitli anlamlar ve varsayımlar çıkarmayı sağlamaktadır (Berg & Lune, 2019). Çalışma birincil kaynak üzerinden yapılmış olup elde edilen sonuçlar, incelenen eserle sınırlıdır. Çalışmanın

ana materyali olan “*Âdâbü'l-muallimîn*”in neşir tarihi hakkında kaynaklarda kesin bilgi bulunmamaktadır. Eserin yazma nüshası Tunus'ta Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye Kütüphanesi'nde (nşr. 787/8) kayıtlıdır. On küçük bölümden ve altı varaktan oluşmaktadır (Bakkal, 1999). Bu çalışmada kullanılan Türkçe neşir Mehmet Faruk Bayraktar tarafından Ahmed Fuâd el-Ehvânî'nin “*et-Terbiye fi'l-İslâm*” adlı eserinin ekinde verilen nüshası esas alınarak yapılmıştır. Bayraktar, 1995'te neşrettiği bu eserin Türkçe tercümesine “*Eğitim ve Öğretimin Esasları*” adını eklemiştir.

Bulgular

Çalışmanın ana materyali konumunda olan İbn Sahnûn'un “*Âdâbü'l-muallimîn*” adlı eseri incelemeye tabi tutulmuş, öğretmenlik konusunda elde edilen bulgular temalar halinde aşağıya çıkartılmıştır.

Öğretmenlik Hizmetine Yönelik Usul ve Esaslar

İbn Sahnûn'un öğretmenlik üzerine bir risale yazması esasen başlı başına öğretmenlik meselesinin önemi olarak anlaşılabilir. Eserde İbn Mes'ûd'tan rivayetle yer verilen bir sözde bu önem teyit edilmiştir: “*Halkın çocuklarını eğitip öğretecek ve buna karşılık da ücret alacak öğretmenlere ihtiyaç vardır. Aksi hâlde insanlar, okuma yazma öğrenemezdi.*” (İbn Sahnûn, 2009). Yine müellifin babası Sahnûn'dan (öl. 240/854) rivayetle çocuklar için öğretmen tutmayı “zaruret” gören yaklaşım doğrudan öğretmenliğe verilen önem olarak yorumlanabilir.

İbn Sahnûn'un eğitim hizmeti verilmesi konusundaki sorumluluğu babaya yüklediği görülmektedir. Müellifin hayatına bakıldığında babası Sahnûn'dan iyi bir eğitim aldığı söylenebilir. Bu durum, babanın çocuğuna eğitim verme imkânına sahip olduğunda yaptığı bir vazife olarak anlaşılabilir. Ancak Sahnûn'un oğlunun mürebbisine: “*Onu güzel söz ve medh ile terbiye et. O, azarlanıp sert davranılarak ve dövülerek eğitilenlerden değildir.*” (İbn Ferhûn, akt. Bayraktar 2009) ifadesi bir baba olarak sadece kendisinin eğitim vermediğini de göstermektedir. İbn Sahnûn'un eserinden hareketle İslam Orta Çağ'ında fahri ve ücretli olmak üzere iki farklı yolla öğretmenlerden eğitim hizmeti alındığı söylenebilir.

İbn Sahnûn, fahri çalışan öğretmenlerin “*belirli bir ücret karşılığında olmaksızın okutuyorsa ne verilirse kabul ettiğini, verilmediği takdirde bir şey istemediklerini*” ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Sonrasında öğretmenlik hizmetinde ikinci seçenek olarak belirttiği ücretli öğretmenliğin dinî açıdan uygunluğu üzerinde durmuştur. Müellif İbn Mes'ûd'un (öl. 32/652-53) sözünü esas tutarak ücretli öğretmenlere duyulan ihtiyaca binaen bu şekilde hizmet almanın uygun olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca eserde İmam Mâlik'ten (öl. 179/795) rivayetle yer verilen bir görüş de aynı anlayışı desteklemektedir: “*Öğretmenin Kur'an'ı öğretmesine karşılık bir şey almasında beis yoktur. Hatta bir şart koşarak akit yapsa bile bu, onun için sahih ve helâldir.*” (İbn Sahnûn, 2009). Eserde İmam Mâlik'in önde gelen talebelerinden biri

olan İbn Vehb'ten (öl. 197/813) nakille "Irak'tan bir öğretmen getirildiği ve halkın da kendisine ücret ödediği" görüşüne yer verilmiştir. Okuma-yazma öğretimi karşılığında ücret alıp alamayacağını soran bir öğretmene de Atâ "Bu durumu çirkin bulan birini bilir misin?" cevabını vermiştir (İbn Sahnûn, 2009). Son olarak bir cemaatin, çocuklarını okutmak üzere öğretmen tutması ve her birine düşen ücret durumunun sorulması üzerine İbn Dînâr (öl. 212/828) "Babaları razı olursa bu caizdir. Çünkü bu, bir zarurettir ve daha güzeldir." demiştir (İbn Sahnûn, 2009). Bu şekilde müellif, birçok âlimin ittifakıyla ücret karşılığı öğretmen tutmanın caiz olduğunu ortaya koymuştur.

Bu ifadelerden sonra ücretli öğretmenliğe dair usul ve esasların tespiti üzerinde durmak gerekmektedir. Eserde baba ile öğretmen arasında yapılan akdin esaslarının aynı zamanda öğretmenlik hizmet usullerini de ifade ettiği söylenebilir. Müellife göre yapılacak bu anlaşma "Aylık da olabilir. Kur'an'ın yarısı, dörtte biri veya tespit edilen miktarın öğretilmesi şeklinde de olabilir. Ayrıca öğretmenler belli sayıda çocuğu okutmak için bir yıllığına da tutulabilir." (İbn Sahnûn, 2009). Bu görüşe göre İslam Orta Çağı'nda öğretmenlerin aylık ya da yıllık belli süreliğine akid yaparak hizmet verdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca bu usullere bağlı olarak kitabın belli miktarını öğretme karşılığında da hizmet verdikleri görülmektedir.

İbn Sahnûn, öğretmenlik hizmet usullerini ifade ettikten sonra öğretmenlerin hangi durumlarda/hangi eğitim için ücretle tutulabileceğini de ortaya koymuştur. Müellifin görüşleri incelendiğinde bu konuda genel itibarıyla Kur'an'ın öğretilmesi karşılığında ücretle öğretmen tutmayı uygun gören yaklaşım öne çıkmaktadır. Müellif "kitabın (Kur'an'ın) ve yazının öğretilmesi karşılığında ücret alınabileceğini" belirtmiştir. Yine başka bir sözde de "bir kişinin çocuklarına Kur'an'ı, yazı ve heceyi (okuma) öğretmesi için öğretmen tutabileceğini" söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn, öğretmenlerin ücretle tutulamayacağı durumları ifade ederken "şiiir, gramer ve benzeri kitapları öğretecek birini kiralamanın caiz olmadığını" belirtmiştir. İmam Mâlik'ten rivayetle "fıkıh ve ferâiz öğreten birini tutmanın caiz olmayacağı" yönündeki görüş bu durumu destekler niteliktedir (İbn Sahnûn, 2009). Bu ilimlerin öğretimi için ücretle öğretmen tutulamamasına gerekçe olarak da "Mâlik ve diğer âlimlerin bu ilimler Kur'an'a benzemediği için bunların öğretimini hoş görmediklerini" ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Müellif, Kur'an ve yazı öğretme dışında başka bir iş için ücretle öğretmen tutmanın mekruh sayıldığını gerekçeli bir şekilde izah etmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn, öğretmene ücret tahakkuku için "hatmin bitime yaklaşılmaması ya da üçte ikisinin geçilmesi gerektiğini" söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Yine aylık ücretle çalışan öğretmenden hatim yaklaştığında "baba oğlunu ister çıkarсын ister bıraksın hatim bahşişi ile hükmedeceğini" belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Baba hastalık, seyahat vb. gerekçelerle çocuğunu almak isterse "anlaşma bir yıllığına yapıldıysa çocuk isterse gitsin yine de ücretin verilmesi gerektiğini" ifade etmiştir (İbn Sahnûn,

2009). Ayrıca “anlaşma yapıldıktan sonra çocuk ölürse öğretilen kısım kadar ücretin ödenmesi gerektiğini” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn, ücret tahakkukunda göz önünde bulundurulması gereken hususlara da değinmiştir. Ona göre “Ücret ödemede çocukların durumu göz önüne alınmalıdır. Çünkü onlardan bazılarının eğitimi kolay, bazılarının ki zordur. Dolayısıyla öğretmen bazılarının eğitimi için daha çok zaman harcamakta ve zorluk çekmektedir.” (İbn Sahnûn, 2009). Müellif “Çocuk Kur'an'ı yüzünden okuduğu ve harflerini tanıdığı takdirde babanın hatim bahşışı vermesi gerektiğini” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Yukarıdakine benzer başka bir durumda “Öğretmenin huzurunda Kur'an'ı hatmeden çocuğun basit ve kaçınılmaz hataları olsa dahi öğretmenin hatim bahşişini hak ettiğini” belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Hatta bu konuda hâkimin de içtihadıyla hükmedeceğini ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn, öğretmenlerin belli şartları yerine getirmediği takdirde kendilerine ücret tahakkuk edilemeyeceğini söylemiştir. Yukarıdaki ifadelerden hareketle Kur'an'ın belirlenen miktarda öğretilmemesi hâlinde ücret tahakkuku yapılamayacağı açıktır. Bu konuda eserinde “çocuk Kur'an'ı yarıya kadar okuyunca hatme (hatim ücreti/bahşışı) gerekmediği” yönündeki düşüncenin bu görüşü desteklediği görülür (İbn Sahnûn, 2009). Yine müellif başka bir görüşünde “çocuk yazılanları heceleyemediği ve Kur'an harflerini tanıyamadığı zaman öğretmene bir şey verilemeyeceğini” ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn, akdin feshini gerekli kılan hâller hakkında babanın “hastalık, seyahate çıkma ya da farklı bir mazereti gerekçe göstererek çocuğunu okuduğu öğretmenden almak istediğinde öğretmen bir yılına kiralandıysa ücreti ödendiğinde akdin son bulacağını” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca “öğretmenin, baba ya da çocuğun ölümü durumunda akdin sona ereceğini” belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn'a göre öğretmen görevini belli usul ve esaslara uygun olarak yürütmediği takdirde meslekten men edilmesi gerekmektedir. Bu konuda “Öğrencinin öğrenme durumu kötüyse ve bu durum öğretmenin başarısızlığından kaynaklanıyorsa öğretmenin cezalandırılması, öğretmen bununla (başarısızlığıyla) tanınırsa gerektiğinde öğretmenlikten de el çektirilmesi gerektiğini” ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

Bütün bu görüşler “Âdâbü'l-muallimîn”de ortaya konulan hususların günümüzdeki hukuki metinlerin ilk örnekleri olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla eldeki bulgular öğretmenliğin bir meslek olarak nitelendirilmesi yolundaki ilk önemli veriler olarak kabul edilebilir.

Öğretmenlerin Görev ve Sorumlulukları

İbn Sahnûn, öğretmenlerin görev ve sorumluluklarına verdikleri hizmetin gerekleri üzerinden vurgu yapmıştır. Müellif her şeyden önce “öğretmenin çocuklar için

çalışması, âdeta kendini onlara adaması gerektiğini” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca *“öğrencileri eğitmesi, öğüt vermesi, onları koruyup kollaması, gözetmesi ve iyi idare etmesini”* onun önde gelen görevleri arasında saymıştır (İbn Sahnûn, 2009). Eserden hareketle öğretmenlerin öğrencilere karşı görev ve sorumluluklarını akademik, fizyolojik ve psikolojik gelişimlerini gözetme bakımından ele alabiliriz.

Müellif, öğretmenin akademik açıdan görev ve sorumlulukları kapsamında *“ders saatinde çocuklardan başka bir şeyle meşgul olmasını uygun görmemiş, ders vermediği zamanlarda başkasıyla konuşurken dahi bir yandan çocukları gözetleyip, çalışmalarını kontrol etmesini”* istemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca *“öğretmenin sadece çocuklardan boşaldığı zaman (ders dışında) kendisi veya başkaları için ilmî eser yazabileceğini”* (İbn Sahnûn, 2009) *“çocuklar öğretim konusunda kendisine ihtiyaç duymadığı zamanlarda ilimle meşgul olabileceğini”* ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Hatta çocukları bırakıp ihtiyaçlarını kendisinin alması yerine -imkân varsa- bu işi başkasına gördürmesi gerektiğini söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). *“Öğretmenin ders zamanı asli görevi olan öğretimi bırakıp, cenaze namazına ve hastaları ziyarete bile gidemeyeceğini”* belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Öğretmenin müfredatta belirtilen zorunlu dersler yanında çocuğa faydalı olduğu düşünülen seçmeli dersleri iyi bir şekilde öğretmesi gerektiği üzerinde durmuştur (İbn Sahnûn, 2009). Bunlardan başka çocuğa yararlı olmadığı düşünülen *“Kur'an'ı makamla okutmaktan”* (İbn Sahnûn, 2009) *“fıkıh, ferâiz, gramer, şiir”* (İbn Sahnûn, 2009) *“tağbîr”* (İbn Sahnûn, 2009) ve *“eba cad (ebced)”* öğretmekten sakınması gerektiğini söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn'a göre öğretmenin çocukları öğretim bakımından iyi bir şekilde yetiştirmesi gerekmektedir. Bu noktada öğrencilerin *“birbirlerini eğitmelerini”* (İbn Sahnûn, 2009) *“bir başkasına hitaben mektup yazmalarını”* (İbn Sahnûn, 2009) ve *“birbirlerine yazı yazdırmalarını”* uygun görmüştür (İbn Sahnûn, 2009). Öğrencileri istenen düzeyde yetiştirmesi gereken öğretmenin *“yazı öğretmek ve onları imtihan etmek için bir vakit tayin etmesi”* (İbn Sahnûn, 2009) *“öğrettiklerini tâ'lim ve arz (öğretip dinleme) ile yoklaması”* (İbn Sahnûn, 2009) *“çocukların yaptığı çalışmalarını ve yazılarını (ödevlerini) kontrol etmesi”* gerektiğini söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009).

Müellif, *“çocukların Kur'an'dan ayetlerin yazıldığı levhaları nasıl sileceklerine dair”* verdiği örnekle onlara doğru davranış kazandırılmasının önemine vurgu yapmıştır (İbn Sahnûn, 2009). Çocuklara edep vermek gerektiğinde cezalandırmalarında bir mahzur görmemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Öğretmenlerin öğrencileri terbiye ederken istenmeyen öğrenci davranışlarını gecikmeden düzeltmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Bu noktada eserde arkasına kötü davranan bir çocuğun olumsuz davranışının öğretmen tarafından vakit kaybetmeden düzeltilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn, çocukların bedenlen gelişimine engel olabilecek ya da onlara zarar verebilecek cezalara karşı çıkmıştır. Bu nedenle öğretmenin *“çocukların başına ve yüzüne vurmasının caiz olmadığını”* (İbn Sahnûn, 2009) *“çocuğa vururken hata ile*

zarar verirse keffaretin, vuruşta sınırı aşmışsa âkileye de diyetin gerektiğini” ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). “Çocuğun tahammül edemeyeceği ya da onda bir eser (iz) bırakacak şekilde vurmayı” (İbn Sahnûn, 2009) “yeme ve içmeyi yasaklayan cezalar vermeyi” uygun görmemiştir (İbn Sahnûn, 2009).

Müellif, öğrencilerin psikolojilerini olumsuz yönde etkileyecek davranış ve söylemlerden uzak durulmasını istemiştir. Bu duruma “fakirleri zenginlerle, zenginleri fakirlerle eşit seviyede öğretmesi gerektiğini” belirten bir hadisle dikkat çekmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Hatta “ücret alıp da çocuklar arasında eşit davranmayan öğretmenlerin zalimlerden sayılacağını” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Öğretmenlerin davranış ve tutumlarının öğrencilerin psikolojilerini etkilediği için “hepsine eşit ve adil davranılması gerektiğini” vurgulamıştır (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn, öğretmeni anlaşmanın maddi yönden tarafları bağlaması nedeniyle babaya/veliye karşı sorumlu görmüştür. Bundan dolayı “babalarının fikrini almadan çocuklara daha fazla izin veremeyeceğini” savunmuştur (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca “aylık veya yıllık belli bir ücretle öğretiyorsa, hediye ya da başka bir şey isteyemeyeceğini” ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). “Örfe uygun olarak bir hediye getirildiği zaman da (dersi tatil edip) onları salıveremeyeceğini” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Yine öğretmenin sorumluluğu olan “öğretim yerini kiralamak” gibi işleri babadan talep edemeyeceğini belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

Müellif, çocuğun yararı gereği “öğretmenin birini araması” ya da (İbn Sahnûn, 2009) “kendi ihtiyacı için öğrenciyi bir yere göndermesini” uygun görmemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Kendisinin de “öğrencileri bırakıp, ders zamanında başka bir şeyle meşgul olmasının caiz olmadığını” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Çocuğun öğrenmesine engel olacağı gerekçesiyle “öğretmenin öğrenciler içerisinde birini kalfa (yardımcı) tayin etmemesinin daha iyi olacağını” ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca “çocuğu bir sureyi yazılışı ve i’rabı ile iyice öğrenmeden başka bir sureye geçirmemesi” gerektiğini belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Çocukların güvenliği ve takibi açısından “öğle yemeğinden sonra mektebe döndüklerinde bizzat yoklama yapması ve gelmeyenleri velilerine haber vermesi gerektiğini” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009).

Müellif, öğretmeni “halkın çocuklarını eğitip öğretme, yetiştirme ve terbiye etme” noktasında topluma karşı sorumlu görmüştür (İbn Sahnûn, 2009). Fakat toplumun hassasiyetleri gereği “Hristiyan çocuklarına Kur’an ve yazı öğretmesinin caiz olmadığını” ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Yine başka bir sözde “öğretmenin, kızları erkek çocuklarla birlikte okutmasının bazılarının bozulmasına (tahsil hayatının sona ermesine) sebep olabileceği için hoş görmediğini” belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Çocukların sosyalleşmeleri için “yağmur duası, bayram ve cenaze namazı gibi merasimlere götürülmeleri gerektiğini” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn, çocuğun öğretiminden dolayı öğretmenlerin dinî görev ve sorumlulukları bağlamında başta “Kur’an’ı, dinin esaslarını, abdesti, namazı, ibadet

şekillerini öğretmesini” istemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca “Çocukların Allah’ı sevmeleri ve O’na niyazda bulunmaları için dua öğretmeyi, Allah’ın büyüklük ve yüceliğini anlayıp bu duygularla büyümeleri” noktasında zaruri görmüştür (İbn Sahnûn, 2009).

Bütün bu bulgular göz önüne alındığında öğretmenlerin verdikleri hizmetten dolayı öğrenciye, babaya/veliye, topluma, dine karşı görev ve sorumlulukları olduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin Hakları

İbn Sahnûn’un görüşlerinden hareketle devletin henüz eğitim sorumluluğunu üstlenmediği İslam Orta Çağı’nda öğretmenlerin haklarının baba ile yapılan “öğretim akdine” göre düzenlendiği söylenebilir. Buna göre öğretmenlerin haklarını dört kısımda inceleyebiliriz. İlk olarak öğretmenlik hizmetinin gereğine yönelik haklar açısından bakıldığında yapılan öğretim akdinin yaşanan sorunlarda devreye girmesi “uygulamayı isteme hakkı” kapsamında değerlendirilebilir. Hatırlanacağı üzere öğretmene ücret tahakkuk edilmesi gereken hâllerde bu duruma değinilmiş ve “yapılan anlaşmanın hükümlerinin uygulanması gerektiği” vurgulanmıştı. Ayrıca bu hizmetin gereği olarak görülebilecek haklar kapsamında öğretmenlerin kendilerine yardımcı olmaları için “öğrenciler içerisinden birini –belirlenen şartları taşıyanlar arasından- kalfa (yardımcı) olarak görevlendirebileceği” (İbn Sahnûn, 2009) ve “sorumlu olduğu çocukların öğretimine engel olmamak kaydıyla onlarla birlikte başkalarını da okutabileceği” belirtilmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

Müellif, öğretmenle yapılan akdi birtakım gerekçelerle feshetmek isteyen babanın bu tutumuna karşı “anlaşma bir yıllığına yapılmışsa velinin sözleşmeye göre hareket etmesi gerektiğini” söyleyerek öğretim akdi sayesinde öğretmenin iş güvencesine sahip olduğuna vurgu yapmıştır (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca “aylık ya da yıllık belli süreliğine tutulan bir öğretmen öğretimde üzerine düşeni yaptıysa ortaya çıkan durumlar karşısında ücretinin kesilemeyeceğini” de belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Öğretmenin ücretinin ödenmesine dair eserde yer verilen başka bir görüşte “Müslümanların işlerini yöneten hâkim, bu konuda içtihadıyla hükmeder.” denilmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Bu görüş öğretmenlerin ücret hakkının hukuki olarak güvence altına alındığını da göstermektedir.

Müellif, öğretmenlik hizmetinden doğan mali hakları bu hizmetin karşılığı olarak alınan ücret etrafında şekillendirmektedir. Eserde öğretmenlerin ücretle tutulmasında bir beis olmadığına dair görüşlerin öğretmenin mali haklarına yönelik doğrudan bir vurgu taşıdığı söylenebilir. Ayrıca hatim ücreti (hatim bahşişi/hatim mükâfatı) ve öğretim ücretinin durumu sözleşmeden doğan mali haklar çerçevesinde verilmiştir. Eserden hareketle mali yönden değeri olan hediye vb. şeylerin verilmesi noktasında “öğretmen istemeden hediye edilir veya örfe uygun olarak bir şey getirirlerse alınmasında bir sakınca olmadığı” ifade edilmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

Öğretmenlerin sosyal hakları konusunda müellif *“bakmakla yükümlü oldukları kişilerin cenaze namazına ve hasta ziyaretine gidebileceklerini”* (İbn Sahnûn, 2009) *“kendilerinin ya da ailelerinin ihtiyaçlarını görececek biri yoksa -çocuklar kendilerine muhtaç olmadığı bir vakitte- bunları temin edebileceklerini”* söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca *“öğretmen bir yıllığına tutulduğu takdirde, oturacağı evin kirasının veliler tarafından karşılanması gerektiğini”* belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn, öğretmenin bazı uygulamaları dolayısıyla yaşadığı sorunlarda -ceza verirken- kendisini üçüncü kişilere karşı korumasına yardımcı bazı hakları olduğuna dikkat çekmiştir. Bu noktada *“cevaz verilen sınırlar içerisinde davranır”* ve *“vurmak için babasından izin alırsa”* yaşanabilecek olumsuzluk karşısında sorumlu tutulamayacağını söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Cezalandırma esnasında çocuğa kazara zarar geldiğinde *“vuruşta sınırı aşmayıp caiz olanı yaptıysa diyet gerekmediğini”* ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Yine bu konuda eserde geçen bir sözde *“Öğretmen dayakta sınırı aştığı için çocuk hastalanır ve neticede ölürse o takdirde bakılır: Öldürmek gayesiyle sınırı aşmadığı sadece terbiye etmek gayesiyle vurduğunda terbiye şeklini bilmediği ortaya çıkarsa yemin velilere düşer.”* denilmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Bu görüşten hareketle öğretmenlerin kendileri hakkındaki isnat ve iftiralara karşı hukuk önünde korunma hakkına sahip oldukları söylenebilir.

Yukarıdaki bulgulardan hareketle İslam Orta Çağı'nda öğretmenlerin haklarının neler olduğu ve neye göre düzenlendiği sorusunun cevap bulduğu söylenebilir. Eser dikkatle incelendiğinde öğretmenlerin haklarının öğretmenlik hizmetinin gereğine yönelik haklar ile öğretmenlik hizmetinden doğan mali haklar, sosyal haklar ve üçüncü kişilere karşı korunma hakları olduğu anlaşılmaktadır.

Müfredatın Belirlenmesi ve Planlamanın Yapılmasına Yönelik Esaslar

İbn Sahnûn, öğretmenlerin hangi dersleri/bilgileri öğretmesi gerektiğini gösteren yazılı bir müfredat programından açık bir şekilde söz etmemiştir. Eserin girişinde yer verilen ve birçok İslam âliminden rivayet edilen ayet, hadis ve sahabeyle ait sözler müfredat programının Kur'an'ın öğretimi üzerine inşa edildiğini göstermektedir. Eserde Kur'an'ın öğretiminin önemi konusunda bir ayet ve sekiz hadisin yanı sıra sahabeyle ait üç söze yer verildiği görülür. Ayrıca önemli İslam âlimlerinin Kur'an'ın öğretimine yönelik görüşleri de bu kanaati destekler niteliktedir. Hatırlanacağı üzere eserde öğretmenin *“okuma-yazma”* ve *“kitabı (Kur'an'ı)”* öğretme karşılığında tutulabileceği hatta ödenecek ücretin Kur'an'ın öğretilme durumuna göre belirleneceği üzerinde durulmuştur. Bütün bu ifadeler Kuran'ın neden İslam toplumlarında öğretimde müfredatın merkezinde yer aldığı/yer alması gerektiğini gösterir mahiyettedir.

Eser dikkatle incelendiğinde çocuğa öğretilecek bilgilerden oluşan müfredat programının sözleşme esaslarına göre şekillendiği söylenebilir. Eserde yer verilen bir görüşte *“Anlaşmada şart koşulmamışsa bunu öğretmek öğretmenin asli görevi değildir.”* denilmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Başka bir görüşte de bazı derslerin

“çocukların velileri isterse” okutulabileceği ifade edilmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Bu şekilde derslerin öğretilmesinin zorunlu ya da isteğe bağlı olduğuna dair vurgu yapıldığı söylenebilir. Müellife göre öğretilmesinde yarar olan “matematik, şiir (çirkin olmayan), edebiyat, hikâye, mecaz, Arapça, yazı, nahiv, hitâbet” gibi dersler velinin isteğine bağlı olarak müfredat programına konulan seçmeli derslerdir (İbn Sahnûn, 2009). Bunlardan başka çocuklara yararlı olduğu için “Kur’an’ın i’rabıyla birlikte, çocuklara faydalı olduğu bilinen güzel kıraatlerden birinin, hareke, hece, güzel yazı, tertil ile tilâvetin öğretilmesi gerektiğini” ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Müellif, müfredat programını kurgularken “duaya, abdest ve namaza, ibadet şekilleri ile sünnete...” kısaca İslam dininin esaslarına ve dine dair uygulamalara yer vermiştir (İbn Sahnûn, 2009). Çocuğun yararına olmadığı düşünülen ve öğretilmesinde sakınca görülen “Kur’an’ın makamla okunmasını”, “tağbîr” (İbn Sahnûn, 2009) ve “eba cadın öğretilmesini” (İbn Sahnûn, 2009) müfredata dâhil etmemiştir. Bunula birlikte “fıkah, ferâiz, şiir ve gramer” gibi bilgilerin müfredat programına niçin konulamayacağı konusunda tafsilatlı bilgiler vererek müfredatı gerekçeli olarak kurgulamıştır.

İbn Sahnûn, eğitim öğretim etkinliklerinin planlı bir şekilde yürütülmesi gerektiğine işaret etmiştir. Her ne kadar yazılı olmasa da öğretimde belli bir planlamaya göre hareket edildiği söylenebilir. Eserde yer verilen bir görüşte “Öğretmen çarşamba öğleden sonra ile perşembe günlerini Kur’an’ı dinlemeye (çocukların arzına) ayırır. Öğrencilere cuma günü izin verir. Bu, başlangıçtan beri öğretmenlerin âdetidir, kimse de bunu kınamamıştır.” (İbn Sahnûn, 2009) denilerek bu planlamaya dikkat çekilmiştir. Yine başka bir sözde “öğretmenin çocuklara her gün kuşluk vaktinden öğle vakti eve dönüşü kadar yazı öğretmesi gerektiği” söylenmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca öğretmenin “yazı öğretme, imtihan etme” gibi faaliyetler için “belli bir vakit belirlemesi” ve “öğle yemeği için de çocuklara izin vermesi” gerektiği ifade edilmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Müellif, ders/çalışma planına yön veren ve eğitim öğretim başlamadan hazırlanan çalışma takvimine benzer bir düzenlemeye de dikkat çekmektedir. Öğretimin “aylık ya da yıllık” olarak yapılan sözleşme ile başlayıp “Kur’an’ın hatmi” ya da “öğretmen veya öğrencinin ölümü” ile sona ermesi belli bir takvime göre hareket edildiğini göstermektedir. Bu süre içerisinde “hatim ve benzeri günlerde öğrenciye iznin hangi durumlarda verildiği” (İbn Sahnûn, 2009) “bayram tatillerinin neye göre belirlendiği” söylenmiştir. Yine böyle günlerde “Ramazan bayramında bir gün izin verilir, ancak üç gün de verilebilir. Kurban bayramında üç gün izin verilir, beş gün de verilebilir.” denilerek çalışma takviminin esaslarına dair örnekler verilmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

Bütün bu ifadelerden hareketle eğitim öğretimin yazılı olmasa dahi birtakım usul ve esaslara göre hazırlanan belli bir müfredata dayandığı, çalışma takvimine benzer nitelikte bir kurguyla düzenlendiği, öğretmenler için çalışma ve ders programının ilk örneklerinin verildiği söylenebilir.

Sınıf Yönetimi ve Disipline Dair Usul ve Esaslar

Müellife göre öğretmenin sınıf yönetiminde başarılı olabilmesi için uyması gereken birtakım usul ve esaslar vardır. Bu noktada öncelikle iyi bir sınıf yönetimi için olumlu sınıf ortamı oluşturmalıdır. Bunun için de “*zenginlerle fakirleri eşit seviyede öğretmesi*” ve “*ayırım yapmaksızın her çocuğa eşit davranması*” gerekmektedir (İbn Sahnûn, 2009). Böylelikle öğrencilerin gözünde öğretmenin herkese adaletli davrandığına dair kanaat de güçlenecektir. Eserde konuyla alakalı bir hadiste “*Ümmetimin en kötülere çocuk terbiyecileridir. Onların çok azı yetimlere şefkatli, bu arada fakir ve düşkünlere karşı da çok sert ve kabadır.*” ifadesiyle öğretmenin sadece sözlerinde değil davranışlarında da eşit ve adil muameleyi esas tutması gerektiğine dikkat çekilmiştir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn'a göre disiplin sorunlarının etkili ve doğru bir şekilde çözülmesi olumlu sınıf ortamının oluşumuna katkı sağlamaktadır. Eserde öğretmenin disiplini sağlama amacıyla bazı cezalara başvurduğu görülür. İbn Sahnûn (2009) öğretmenin çocuğun yararına olması kaydıyla “*iyilikleri için onlara vurmasında beis olmadığını*” söylemiştir. Ancak bu durum öğretmenin cezayı istediği zaman istediği şekilde kural, sınır tanımaksızın uygulayabileceği anlamına gelmemektedir. Müellife göre “*Öğretmen, öğrenciyi sadece oyuna düşkünlüğü ve (derse karşı) tembelliği sebebiyle cezalandırabilir.*” (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca “*Öğretmen öfkelenmediği zaman çocukları cezalandırmamalıdır. Zira bu durumda istenilen amaca ulaşamaz.*” (İbn Sahnûn, 2009). Bu görüşle birlikte cezanın esas amacın ne olması gerektiğine dikkat çekildiği söylenebilir. Müellif çocuklara zarar vereceği ve gelişimlerini olumsuz yönde etkileyeceği gerekçesiyle öğretmenin “*çocukların başına ve yüzüne vurmasının caiz olmadığını*” (İbn Sahnûn, 2009) “*yeme ve içmeyi de yasaklamaması*” gerektiğini ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Yine başka bir görüşte öğretmenin “*şikâyet edilen öğrenciyi hemen cezalandırmaması ve olayı araştırarak iyice anlaması gerektiğini*” belirtmiştir. Ayrıca cezalandırma konusunda “*öğretmenin terbiyede sınırı aşmaması, çocuklara da birbirlerine eziyet etmemelerini ve verdikleri söze bağlı kalmalarını öğütlemesi gerektiğini*” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Öğretmenin “*cezalandırma işini çocuklardan birine bırakmamasının daha iyi olacağını*” (İbn Sahnûn, 2009) “*onlardan birinin diğerini cezalandırmasına asla izin vermemesi gerektiğini*” ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Buna uygun davranmayan öğretmeni “*olayın sonuçlarından tamamen sorumlu olacağı*” konusunda uyarmıştır (İbn Sahnûn, 2009). Öğretmenin “*çocuğu terbiye için ancak dirre (çubuk) ile vurabileceğini, tahta veya değnekle vuramayacağını*” da söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Çocukları “*iyilikleri için cezalandırıcaksa vuruşta üçü aşamayacağını*” (İbn Sahnûn, 2009) “*arkadaşına eziyet eden öğrenciyi üçten fazla vurabilmek için de babasından izin alması gerektiğini*” belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Yine konuyla ilgili başka bir sözde çocuğu “*oyuna düşkünlük, tembellik ya da yaramazlık gerekçesiyle cezalandırıcaksa on vuruşu aşamayacağını*” vurgulamıştır (İbn Sahnûn, 2009). Bu görüş -ceza konusunda velinin izni de olsa- bazı disiplin suçlarında cezanın üst sınırının aşamayacağını göstermektedir. Müellif, bazı âlimlerin “*Ceza, suç miktarıdır.*” şeklinde görüş beyan ettiklerini söyleyerek (İbn Sahnûn, 2009) verilecek cezanın kabahatle orantılı olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

İbn Sahnûn, bu tarz cezalara müracaat eden öğretmenleri kendilerine uygulanacak yaptırımları sıralamak suretiyle uyarmıştır. Öğretmenin ceza uygulamalarında cevaz verilen sınırları aştığı takdirde kasıt, kusur ya da ihmali bulunduğu kendisine “yemin, keffaret, diyet, kısas” gibi İslam fihhına ait yaptırımlardan hangisinin uygulanacağını ayrıntılı olarak göstermiştir (İbn Sahnûn, 2009).

Yukarıdaki ifadeler kendi dönemi için kapsamlı bir sınıf yönetiminin esasları olarak kabul edilebilir. Ayrıca disiplinle ilgili yönetmeliklerin ilk örnekleri olarak görülebilir.

Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Bu konuya dair kavramlar eğitim tarihi incelendiğinde literatür bakımından ve kullanım olarak erken dönem örneklerden biri olarak görülebilir. Bundan ötürü İbn Sahnûn’un görüşlerinde doğrudan bu ifadelerin adları geçmemektedir. Eserden hareketle günümüzdekilere fonksiyonları yönünden benzerlikleri dikkate alınarak bu kavramlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

İbn Sahnûn, “*Âdâbu'l-muallimîn*”de öğretmenin Kur’an öğretiminde bazı yöntem ve tekniklere göre hareket ettiğine dikkat çekmiştir. Çocukların Kur’an’ı iyi bir şekilde okuyabilmeleri için “ *faydalı olduğu bilinen kıraatleri öğretmesi gerektiğini*” söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Eserde “*çocuğun öğretmenin huzurunda Kur’an’ı baştan sona hatmetmesi ya da yüzünden okuması...*” (İbn Sahnûn, 2009), “*her çocuğun hizbini ayrı ayrı dinleyerek, hatalarını düzeltmesi*” (İbn Sahnûn, 2009) gibi daha birçok ifade de öğretmenin dersleri önce anlattığı/ezberlettiği, çocuk kendisine sunulan bilgileri öğreninceye kadar da bu işe devam ettiğini göstermektedir. Nitekim Kur’an, şiir, Arap atasözü... dâhil müfredattaki derslerin çoğunun öğretiminde öğrencinin pasif öğretmeninse aktif, anlatıcı konumunda olduğu öğretim usulünü yani düz anlatım (takrir) yöntemini öne çıkardığı söylenebilir (İbn Sahnûn, 2009).

Eserde müfredatı oluşturan derslerin/konuların insan yaşamıyla iç içe geçmiş şekilde kurgulandığı görülmektedir. Yani öğretilen bilgiler uygulanabilir ve kullanılabilir niteliktedir. Bu noktada İbn Sahnûn İslam toplumlarının günlük yaşantısının ayrılmaz bir parçası olan “*inanç esaslarının ve ibadet şekillerinin çocuklara öğretilmesini*” istemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca öğretmenin “*çocuklara Kur’an’ı nasıl tutmaları gerektiğini*” (İbn Sahnûn, 2009) “*dine dair uygulamaların yapılış şekillerini*” göstermesi gerektiğini ifade etmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Başka bir sözde de secde ayeti geçtiğinde “*nasıl secde etmesi gerektiğinin öğretilmesine*” dikkat çekmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Müellif, öğretmenin çocuğa “*Kur’an yazılı tahtaların nasıl sileceğini*” (İbn Sahnûn, 2009) yine başka bir sözde “*güzel okumayı, kıraati ve yazıyı*” önce gösterip sonra yaptırması gerektiğine dikkat çekmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca Kur’an okunurken neden “*makam*” ya da “*tağbirin*” uygun olmadığını öğretmesi gerektiğini belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Son olarak da öğrenilenlerin kalıcılığını sağlamak amacıyla öğretmenin “*öğrettiklerini tâ’lim ve arz (öğretip dinleme) yöntemi ile yoklaması gerektiğini*”

söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Yukarıdaki ifadelerde geçen uygulamaların öğrencinin öğrenme-öğretme sürecine aktif katılımını amaç edindiği söylenebilir. Bir anlamda da öğretilmek istenen bilgilerin önce gösterilmesi sonrasında çocukların onu yapması istenen gösterip yaptırma yöntemine dikkat çekildiği söylenebilir.

İbn Sahnûn, eserde çocukların günlük yaşamda bir şeyin yapılışını yakından görmeleri açısından "*Kıtlık ve kuraklık zamanında halkla birlikte yağmur duasına götürülmeleri gerektiğini*" söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Bu şekilde çocuğun okul dışında farklı bir yeri gezerek, yaşama bağlantı kurması yani uygulamaya katılarak öğrenmesini amaçlamıştır. Burada öğrencilerin katılımı sayesinde etkin öğrenmeyi sağlayan bu yöntem aynı zamanda gezi ve gözlem tekniğini de içermektedir. Yine bu yöntem uygun olarak eserde verilen bir sözde "*öğretmenin çocuklara abdestin alınışının yanında namazın kılınışını rükû ve secdelerini, namazda kıraati, tekbir almayı, oturuş şeklini, selâmi, namaz adâbını (tadil-i erkân), öğretmesi gerektiği*" ifade edilmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Müellifin bu görüşle öğretmenin uygulama düzeyinde olan bir bilgiyi/davranışı öğretirken çocuğun kendisine gösterilenleri gözlemleyerek öğrenmesi gerektiğine vurgu yaptığı söylenebilir.

Müellif, çocuğa verilecek bilgilerin öğrencilerin düzeyleri dikkate alınarak tedrici bir yöntemle kolaydan zora ve basitten karmaşığa doğru azar azar verilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu noktada "*bir sureyi yazılışı ve i'rabı ile iyice öğrenemeyen bir çocuğu başka bir sureye geçirmenin doğru olmadığını*" söylemiştir (İbn Sahnûn, 2009). Çocukların öğrenme durumları birbirinden farklı olduğu için anlama düzeylerinin değişim gösterdiğine dikkat çekmek amacıyla "*bir okumada Kur'an'ı ezberleyebilen ve okuyabilen çocuk çok azdır.*" demiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca eserin genelindeki görüşler öğrencinin zorlandığı noktalarda onun faydası gereği kolay olanın tercihine yönelik vurgu taşımaktadır. Eserde böyle bir durumda "*Hatasız az ve (küçük), bildiği de fazla ise mesele yoktur.*" denilmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Ayrıca "*çocuğun yazılanları hecelemesi ve Kur'an harflerini tanıması...*" (İbn Sahnûn, 2009) "*yüzüne düzgün okuması, harfleri iyi telaffuz etmesi...*" (İbn Sahnûn, 2009) "*Kur'an'ın üçte birini veya Bakara Suresine kadar öğretmenden alıp da okumayı öğrenmesi...*" (İbn Sahnûn, 2009) "*Kur'an'ı baştan sona hatmetmesi...*" (İbn Sahnûn, 2009) şeklindeki ifadeler de öğretim konusunda kolaydan zora-basitten karmaşığa doğru giden tedrici bir yöntemle işaret etmektedir.

Yukarıdaki bulgulardan hareketle İbn Sahnûn'un öğretim faaliyetlerinde öğretmenlerin uygulaması gereken belli yöntem ve tekniklere dikkat çektiği görülmektedir. Müellif, eğitim öğretimin de bunlara uygun bir şekilde yürütülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Ders Araç-Gereçleri ve Kullanım Usulleri

Öğretimde kullanılan araç-gereç ve materyaller öğretim işini kolaylaştıran, bilgi ve becerilerin daha kalıcı hâle gelmesinde öğretmene yardımcı olan unsurlardır. İbn Sahnûn eserinde bu araç gereçlere ve kullanım usullerine yer vermiştir. Müellif

öğretimin temel kaynağının Kur'an olduğunu ifade etmiştir. Ancak öğretmenlerin çocuklara “Kur'an'ın yer aldığı Mushafları abdestsizken tutmamaı öğretmesi gerektiğini” belirtmiştir (İbn Sahnûn, 2009). Çocukların defter olarak tahta levhalar kullandığını ve bunlara Kur'an'dan ayetler yazıldığında ayakla silinemeyeceğini söylemiştir. Onun yerine silgi gibi kullanılan “*icane*” adı verilen su dolu bir kap ve bez kullanmalarını, suyun da bir çukura dökülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada kendi döneminin anlayışına uygun olarak tahtaların yalanarak silinmesinde bir beis olmadığını da ifade etmiştir. Bu durum öğretimde silgi ile birlikte mürekkebin dolayısıyla çeşitli yazı araçlarının varlığına işaret etmektedir (İbn Sahnûn, 2009).

İbn Sahnûn, öğretimde kullanılan ders araç-gereç ve materyallerini öğretmen ve öğrencinin işini kolaylaştırması noktasında gerekli görmüştür. Eserinde öğretimin etkili, doğru ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için bunların kullanım usullerinin bilinmesi gerektiğini göstermiştir.

Sonuç

Günümüzde öğretmenlik profesyonel bir meslek olarak icra edilmektedir. Öğretmen adaylarının seçimi, yetiştirilmesi, çalışma ve kariyer basamakları belli kriterlere göre düzenlenmiştir. Ancak öğretmenlik mesleği yılların birikim ve tecrübesiyle günümüzdeki anlayışa ulaşmıştır. Uzun bir sürecin ürünü olan bu meslek birçok medeniyetin etkisiyle gelişim göstermiştir. Bu noktada İslam medeniyetinin katkısı ise yadsınamaz düzeydedir. Bu nedenle İslam eğitim literatüründe öğretmenlik alanında ilk eser konumundaki *Âdâbu'l-muallimîn*'in yakından tanınmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. İlk İslam eğitimcilerinden biri konumundaki İbn Sahnûn'un genelde eğitim özelde öğretmenlik mesleğine yönelik görüşlerini içeren bu eser alana dair önemli katkılar sağlamaktadır.

İbn Sahnûn, eğitimi bir zaruret olarak görmüş ve bu önemli vazifeyi babalara yüklemiştir. Baba bu sorumluluğu ya bizzat kendisi yaparak ya da fahri veya ücretli öğretmenlik hizmeti olarak yerine getirmektedir. Müellif bu noktada fahri öğretmenlik hizmetini yeterli görmediği için ücretle öğretmen tutulmasını zorunlu görmektedir. Öğretmenlik hizmetini de baba ile öğretmen arasında yapılan akde bağlamaktadır. Buna göre öğretmenlerin aylık ya da yıllık olarak hizmet verebildiği ortaya çıkmaktadır. Ancak her durumda/her bilgiyi öğretmesi için öğretmen tutulamamaktadır. Yalnızca Kur'an'ı, yazı ve heceyi (okumayı) öğretmesi için tutulabilmektedir. Öğretmenlere sadece öğretim ücreti ve hatim ücreti (hatim bahşişi/mükâfatı) ödenebilmektedir. Böylelikle müellif ücret konusunu çözüme kavuşturmuştur. Ayrıca ücret tahakkuku için belli şartların yerine getirilmesini gerekli görmektedir. Müellif, akdin son bulmasını belli şartlara bağlamaktadır. Öğretmenlikte yetersizliği tespit edilenlerin meslekten men edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Müellif, bu şekilde öğretmenliğin usul ve esaslarına dair belli standartlar ve kriterler ortaya koymaktadır.

İbn Sahnûn, öğretmenin birtakım görev ve sorumlulukları olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda öğretmenin kendisini çocuklara adanmasını, onları koruyup kollamasını, iyi bir şekilde idare etmesini gerekli görmüştür. Çocuklar arasında hiçbir ayırım yapmaması eylem ve söylemlerine de bunu yansıtması gerektiğini ortaya koymuştur. Müellif, eğitimde çocuğun yararının gözetilmesini esas almıştır. Öğretmenin çocuklardan başka bir şeyle meşgul olmasını, onları bırakıp hasta ziyaretine veya cenazeye gitmesini dahi uygun bulmamıştır. Ders dışında bile çocukları gözetlemesini, çalışmalarını kontrol etmesini istemiştir. Ayrıca öğrencinin yararına olmayan işlerden ve faydasız bilgileri öğretmekten sakınmasını tavsiye etmiştir. Öğrencilerin akademik yönden gelişimini sağlayan etkinliklere izin vermesi gerektiğini savunmuştur. Bu noktada öğrettiklerini belli bir vakit belirleyerek tâ'lim ve arz ile yoklamasını, ödevleri kontrol etmesini istemiştir. Çocukların olumsuz davranışlarını gecikmeden düzeltilmesinin gerekli olduğunu göstermiştir. Müellif öğretmeni sözleşme gereği veliye karşı sorumlu görmekte ve onun izni alınmadan yapılacak uygulamalara karşı çıkmaktadır. Bu noktada çocuğun öğrenmesine mâni olacak şekilde bir yere gönderilmesini ya da bir görev verilmesini istememektedir. Öğretmenleri yoklama alarak gelmeyen çocukları velisine bildirmekle mükellef tutmaktadır. Çocuklar bir bilgiyi iyice öğrenmeden başka konuya geçilmesini uygun görmemektedir. Ancak veliye kolaylaştırma hakkının tanınmasını istemektedir. Öğretmenin kendi yapması gereken birtakım işleri veliden isteyemeyeceğini savunmaktadır. Öğretmenin toplumun hassasiyetlerine uygun davranması ve dine karşı sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini göstermiştir. Eserde çocukların bu yönde yetişmelerini destekleyen öğretim anlayışını öne çıkarmıştır.

İbn Sahnûn, İslam Orta Çağı'nda devletin henüz eğitim sorumluluğunu üstlenmediği bir dönemde öğretim akdinden dolayı öğretmenin birtakım haklara sahip olduğu görüşündedir. Öğretimde yaşanan anlaşmazlıklarda akdin hükümlerinin uygulanması gerektiğine yönelik görüşlerin günümüzde uygulamayı isteme hakkına benzediğini söylenebilir. Ayrıca yapılan akdin öğretmenlere ücret ve iş güvencesi sağladığı da anlaşılmaktadır. Bu hususta yaşanan sorunlarda hâkimin öğretmenin haklı olduğu yönündeki içtihadı bu tarz hakların hukuk önünde teminat altına alındığını göstermektedir. Bununla birlikte öğretmenin yerine kalfa görevlendirebilmesi öğretmenlik mesleğinden doğan haklar bağlamında değerlendirilebilir. Öğretmenlerin zorunlu hâllerde izinli sayılmaları, oturacakları evin kirasının veliler tarafından karşılanması sosyal haklara örnek teşkil edebilir. Eserde öğretmenlerin cevaz verilen sınırlarda hareket ettikleri takdirde herhangi bir problem durumunda üçüncü kişilere karşı korunma hakkına sahip olduğu görülmektedir. Özellikle disiplin uygulamalarında -kurallara riayet edildiğinde- istenmeyen bir durum yaşansa bile mahkeme önünde fiilin kasten yapılmadığına dair yemin yeterli görülmüştür.

İbn Sahnûn, eserinde yazılı bir müfredattan söz etmese de öğretimin içeriğini akde göre şekillendirmiştir. Müfredatı zorunlu ve seçmeli olarak iki kısma ayırmıştır. Öğretim içeriğini yalnızca salt bilgiyi aktaran derslerden değil, uygulama gerektiren,

hayata dair derslerle/bilgilerle kurgulamıştır. Çocuğun toplumsal yaşama uyumunun ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Öğretim faaliyetlerini ya da öğretilecek bilgileri fikhî olarak değerlendirmiş ve öğretimin içeriğini belirttiği hedeflere uygun olarak düzenlemiştir. Öğrencinin yararına olmayan bilgilerin öğretilmesinin neden uygun olmadığını gerekçeli olarak ortaya koymuştur. Öğretmenin her bilgiyi ya da dersi neden kendi isteğiyle öğretemeyeceğini göstermiştir. Hangi derslere müfredatta yer verilmesi/verilmemesi gerektiğini gerekçeleriyle birlikte ortaya koymuştur. İbn Sahnûn'un müfredat konusundaki görüşlerinin müfredatın yazımına teknik yönden kılavuzluk edebileceği söylenebilir.

İbn Sahnûn, öğretimde planlamayı gerekli görmüştür. Bunu da çalışma takviminin hazırlanması ve ders planının yapılışını anımsatan görüşleriyle ortaya koymuştur. Müellif, ders planını öğretimin başlama, bitiş, ara verme, dinlenme, yazı ve Kur'an öğretme, çocukları imtihan etme gibi zamansal faaliyetlerle düzenlemiştir. Planlamaya dair hususların örfe uygun olması gerektiğini belirterek belli bir çerçeve çizmiştir. Öğretimi akdin süresi, hatmin bitişi, öğrenci ve öğretmenin ölümüyle sınırlandırmış, bayram ve benzeri günlerdeki izin süreleriyle de çalışma takviminin ana hatlarını düzenlemiştir. Öğretim faaliyetlerinde çalışma takviminin esas alınarak dersin planlanmasının gerekli olduğunu göstermiştir.

İbn Sahnûn, eserinde sınıf yönetimi bakımından önemli görüşler serdetmiştir. İyi bir sınıf yönetimi için olumlu sınıf ortamının oluşmasını incelemiştir. Bu noktada öğretmenlere ayırım yapmaksızın her öğrenciye şefkatle yaklaşmayı, eşit ve adil muamelede bulunmayı tavsiye etmiştir. Birçok örnek uygulama üzerinden sınıf yönetiminde dikkat edilmesi gereken hususları ortaya koymuştur. Disiplini sağlamak için yapılması gerekenleri pedagojik ve fikhî açıdan değerlendirilmiştir. Öğretmenlere karşılaşılabilecekleri sorunlar konusunda çözüm önerileri sunmuştur. Çocukların olumlu kişilik geliştirebilmeleri ve sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri için doğru öğretmen tutumlarını göstermiştir. Farklı disiplin problemlerinde öğretmen yaklaşımının nasıl olması gerektiğini ortaya koymuştur. Sınıf yönetiminde –günümüzde yeri olmasa da- disiplini sağlama konusunda uygulanan fiziksel cezaların bir ölçüsü olduğuna dikkat çekmiştir. Cezalandırmanın bir amacının ve cezanın öğretimsel yönünün olması gerektiğini ortaya koymuştur. Çocuğa beden ve ruhen zarar veren cezalara şiddetle karşı çıkmıştır. Öğretimde istenmeyen bu yöneme tevessül edenleri kendilerine uygulanacak yaptırımları sıralayarak caydırıcı bir tutum sergilemiştir. Ceza uygulamalarında kasıt, kusur ya da ihmali bulunanlara -İslam ceza fikhına göre- ceza verilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Eser bu yönleriyle sınıf yönetiminde bir rehber olarak kabul edilebilir.

Öğretim faaliyetlerinin belli yöntem ve tekniklere uygun olarak yürütülmesi önem arz etmektedir. Bu hususta İbn Sahnûn, İslam Orta Çağı'nda öğretmenlerin hangi yöntem ve teknikleri kullandığına açıklık getirmiştir. Müellif, bilgilerin öğretiminde öğrencinin dinleyici öğretmenine aktaran konumunda olduğu takdir (düz anlatım) yöntemine dikkat çekmiştir. Derslerin/konuların insan yaşamıyla iç içe olacak şekilde

seçilmesi, uygulanabilir ya da kullanılabilir olması gerektiğini göstermiştir. Birçok uygulama üzerinden öğrencinin öğrenme sürecine aktif katılımının önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu noktada bilgilerin önce gösterildiği sonrasında çocuklardan yapılmasının istendiği gösterip yaptırma yöntemini andıran örnekler vermiştir. Çocukların olayları öğretim ortamının dışında gözlemleyerek öğrenmeleri için gezi tekniğinin gerekli olduğunu göstermiştir. Dine dair uygulamaların yapılışı üzerinden davranış, olay ve olguları gözlemleyerek öğrenmenin önemini vurgulamıştır. Çocuğun öğrenmesinin kolaylaşması noktasında bilgilerin öğrenci düzeyleri dikkate alınarak tedrici bir yöntemle verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Müellif örnek uygulamalar üzerinden öğretimde farklı yöntem ve tekniklerin öğrenmeyi kolaylaştırdığını ortaya koymuştur.

İbn Sahnûn'un ders araç-gereç ve materyallerine yönelik görüşleri bunların öğretimde vazgeçilmez bir yere sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Müellif, bunların kullanımına yönelik verdiği bilgilerle öğretimin etkili, doğru ve verimli bir şekilde nasıl daha iyi yürütülebileceğine ışık tutmuştur.

Kısaca 9. asırda kaleme alınan “*Âdâbu'l-muallimîn*” öğretmenlik mesleğinin tarihsel gelişimi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. İslam eğitim geleneğinde “ilk” olma özelliği taşıyan bu küçük risale İslam medeniyetinin ve bu medeniyetin ortaya koyduğu eğitim geleneğinin öğretmenlik mesleğine dair bakış ve yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. Eser öğretmenlik hizmetinin usul ve esaslarını, öğretmenlerin hakları ile görev ve sorumluluklarını, öğretim yöntem ve teknikleri ile ders araç-gereçlerini, sınıf yönetiminde disiplinin sağlanması, müfredatın belirlenmesi, planlamanın yapılması konusundaki usul ve esasları göstermektedir. Bu yönleriyle öğretmenlik mesleği için önemli bir rehber niteliğinde olduğu söylenebilir.

Öneriler

İbn Sahnûn'un “*Âdâbu'l-muallimîn*” adlı eserinin incelendiği bu çalışmada, ulaşılan sonuçlar doğrultusunda araştırmacılar ile kurum ve kuruluşlara yönelik olarak şu öneriler sunulmuştur:

- Eser öğretmenliğe dair günümüz için dahi geçerli pek çok yaklaşım ihtiva etmektedir. Bu nedenle mesleğe yönelik standartların ve mesleki yeterliklerin belirlenmesi noktasında hazırlanacak çalışmalar için kullanılabilir.
- Eser öğretmenliğin usul ve esaslarını ortaya koyduğu için mesleğin farklı yönlerini ele alacak araştırmacılara önemli veriler sağlayabilir.
- Öğretmenlerin mesleki ve insani olarak bütünsel bir bakış açısıyla değerlendirildiği bu eser öğretmen yetiştirme çalışmalarında kullanılabilir.
- Eserde değinilen meselelere fikhî açıdan çözüm önerileri sunulduğu için öğretmenliğe dair hazırlanacak hukuki metinlere kaynak teşkil edebilir.
- Günümüzde geçerli olan pek çok eğitimsel uygulamanın tarihsel kök ve izlerini barındıran bu tarz eserler tespit edilerek farklı yönlerden incelenebilir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma, literatür incelemesi ve doküman analizi gibi yöntemlerin kullanıldığı, mevcut eğitim materyallerinin incelenmesine dayalı bir araştırmadır. Dolayısıyla, araştırma insanlar veya hayvanlar üzerinde herhangi bir deneyi içermediğinden etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamaktadır.

Çıkar Çatışması

Bu makalede çıkar çatışması teşkil edebilecek herhangi bir durum veya ilişki bulunmadığını beyan ederiz.

Kaynakça

- Abdullah, N., Mat, M. Z. A., Najid, N. E. M., Mustafa, A., & Sawari. (2014). An analysis of Ibn Sahnun's concept of education and its relevance to the current educational system: with special reference to adab al-muallimin. *Journal of Al-Quran and Tarbiyyah*, 1(1), 43-50.
- Ateş, S. (1992). İslam tarihinde ilk pedagojik eserlerden bir örnek: “öğretmen ve öğrenci meseleleri”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(6), 21-44
<https://doi.org/10.17120/omuifd.60768>
- Bakkal, A. (1999). İbn Sahnûn. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (c. 20, s. 300-302) içinde. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bayraktar, M. F. (1996). *Eğitim ve öğretimin esasları* (2. Baskı). İFAV Yayınları.
- Bayraktar, M. F. (2009). *Eğitim ve öğretimin esasları (Âdâbu'l-Muallimin)* (5. Baskı) Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
- Bayraktar, M. F. (2016). Muhammed İbn Sahnûn. M. Köylü & A. Koç (Ed.), *Klasik İslâm Eğitimcileri* (2. Baskı ss. 19-34) içinde. Rağbet Yayınları.
- Bayraktar, O. (2022). Millî eğitim düşüncemiz ve yapılandırmacılık. Eski Yeni Yayınları.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (A. Arı, Çev.). Eğitim Yayınevi.
- Best, J. W., & Kahn, J. V. (2017). *Eğitimde araştırma yöntemleri* (O. Köksal, Çev.). Eğitim Yayınevi.
- Bircan, İ., & Sefunç, M. (2017). Eğitimin yönetsel temelleri. V. Sönmez (Ed.), *Eğitimin Bilimine Giriş* (14. Baskı, s. 187-214) içinde. Anı Yayıncılık.
- Çakır, M. A. (2017). Eğitimin toplumsal temelleri. V. Sönmez (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* (14. Baskı, s. 233-264) içinde. Anı Yayıncılık.
- Demirbağ, V. (2023). *İslam eğitim düşüncesinde öğretmenlik mesleğine bakış: ibn sahnûn örneği* (Tez No: 797028) [Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Samsun]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Ekici, K. K. (2019). İbn Sahnûn ve Zernuci'ye göre din eğitiminde kullanılacak yöntem ve teknikler. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 5(2), 367-412.
<https://doi.org/10.32955/neu.istem.2019.5.2.05>
- El-Gazzâlî, E. H. (2015). *Fâtihatü'l-ulûm* (H. Zavalsız, Çev.). Bilsam Yayınları.
- El-Mâverdî, E. H. (1982). *Edebü'd-dünya ve'd-dîn (İslam'da dünya ve din edebi)* (A. Akın, Çev.). Temel Neşriyat ve Dağıtım.
- Erden, M. (2005). *Öğretmenlik mesleğine giriş* (2. Baskı). Epsilon Yayıncılık.
- Fersahoğlu, Y. (2011). *İslam eğitimine giriş* (1. Baskı). Çamlıca Yayınları.
- Goody, J. (2012). *Tarih hırsızlığı* (G. Ç. Güven, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Gül, A., & Ay, M. F. (2024). Okul müdürlerine göre imam hatip liselerindeki göçmen öğrencilerin eğitimi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 24(1), 135-162.
- Gündoğdu, Y. B. (2020). *Alak suresinin ilk beş ayetinin eğitimsel değeri ilk vahyin izinde*. (1. Baskı). Nobel Yayınları.
- Günther, S. (2005). Advice for teachers the 9th century muslim scholars İbn Şahnûn and al-jāhīz on pedagogy and didactics. W. Kadı and R. Wielandt (Ed.) *Ideas, images, and methods of portrayal: Insights into Classical Arabic Literature and Islam*. (s.150-210). Brill.
- İbn Cemâa, B. (2015). *İslâmî gelenekte eğitim ahlâka* (M. Ş. Aydın, Çev.). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İbn Sahnûn, M. (2009). *Eğitim ve öğretimin esasları âdâbu'l-muallimîn* (M. F. Bayraktar, Çev.). İFAV Yayınları.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi* (12. Baskı). Nobel Yayınları.
- Kiriş, H. M. (2020). Geçmişten bugüne bir meslek olarak öğretmenlik. A. Güneş (Ed.), *Geçmişten Geleceğe Öğretmen ve Öğretmenlik* (1. Baskı, s. 15-47) içinde. Otto Mak. Grup Medya Pro. Rek. Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (1973). 1739 sayılı millî eğitim temel kanunu, chromeextension://efaidnbmnnnibpccajpcglclefindmkaj/https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.p df adresinden 20 Nisan 2023 tarihinde alındı.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). Öğretmen mesleği genel yeterlikleri 2017-2023, https://oygm.meb.gov.tr/dosyalar/StPrg/Ogretmenlik_Meslegi_Genel_Yeterlikleri.pdf adresinden 22 Nisan 2023 tarihinde alındı.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2022). Öğretmenlik meslek kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220214-1.htm> adresinden 26 Nisan 2023 tarihinde alındı.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). Güçlü yarınlar için 2023 eğitim vizyonu, https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_Egitim%20Vizyonu.pdf adresinden 27 Nisan 2023 tarihinde alındı.
- Naziroğlu, B. (2020). *İslam eğitim geleneğinde öğretmenlik* (2. Baskı). Nobel Yayınları.
- Oktay, A. (1991). Öğretmenlik mesleği ve öğretmenin nitelikleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 187-193.
- Sönmez, V. (2017). Eğitimin tarihsel temelleri. V. Sönmez (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* (14. Baskı, s. 21-51) içinde. Anı Yayıncılık.
- Şişman, M., & Acat, M. B. (2003). Öğretmenlik uygulaması çalışmalarının öğretmenlik mesleğinin algılanmasındaki etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(13), 235-250.
- Tavukçuoğlu, M. (1997). İbn Sahnûn'un (Ölm. H240/854) abadu'l-muallimin'i üzerine bir çalışma. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(7), 267-287.
- Uludağ, Z. (2020). *Eğitim felsefesi bir giriş denemesi* (1. Baskı). Nobel Yayınları.

Extended Abstract

People need education in order to acquire certain knowledge and skills they need. First of all, the education that starts in the family and close environment is not enough over time. For this reason, teachers are needed to educate and teach individuals. However, education is a long-term process. The teaching profession did not emerge suddenly. Many factors have influenced education and teaching to reach its current position. At this point, the contribution of Islamic civilisation is undeniable. Compared to the past,

the need for education has become more prominent in today's societies. In the modern age, expectations from education and teaching profession have increased. For this reason, the teaching profession has been handled in many different dimensions.

Today, many studies have been prepared in order to improve the quality of teaching profession. However, it can be said that all these cannot be effective unless the profession is recognised in all its aspects from the very beginning. At this point, it is important to know the view of teaching in the educational tradition of Islamic civilisation. For this reason, it is necessary to examine 'Âdâbu'l-muallimîn', which is the first work that deals with the teaching profession as a special field in Islamic educational thought. Because this work, which touches upon the practices of teaching centuries ago within the framework of certain procedures and principles, can make important contributions to the field. This study, which was prepared based on the work, was designed as a qualitative research based on document analysis method. Since the subject of education is quite broad, it has been handled in the speciality of teaching and limited to the examination of the aforementioned work.

Ibn Sahnûn, one of the leading jurists and educators of the 9th century A.D., put forward important views on teaching in his work 'Âdâbu'l-muallimîn'. The author revealed that the education of the child is a necessity. He saw the responsibility in this matter as the duty of the father, not the state, due to the teaching understanding of the period. He showed that the father should first of all educate his child himself, and if he did not have such an opportunity, he needed a teacher. At this point, he suggested that the teaching service could be demanded from voluntary or paid teachers. However, he emphasised that since such an important job cannot be carried out with honorary teachers, there is a need for paid teachers. He showed the procedures and principles of teaching according to the contract between the father and the teacher.

He stated that the teacher has duties and responsibilities towards the child, father, society and religion according to the contract. In addition to the child's academic success, the teacher characterised the ideal Muslim as a person who is able to adapt to social life and integrate religious principles into his/her life.

The principles of the curriculum to be applied in education, what it should or should not cover in terms of compulsory and elective courses, and its justifications. It has revealed that the courses in the curriculum should educate children in terms of cognitive, affective and psychomotor skills in an integrity.

He argued that the teacher should carry out the teaching process by constructing a positive classroom environment in accordance with the principles of classroom management. At this point, he interpreted the understanding of discipline, which he considered necessary for children to have good morals, on the basis of fiqh. He showed how teachers' attitudes and behaviours towards children shape them. He regulated the procedures and principles regarding the punishments to be applied to correct negative student attitudes by considering the principles of pedagogy. He

emphasised that teachers should consider the benefit of the child in all their practices. He has shown the permissible limits in disciplining the child and discussed the sanctions to be imposed on those who have intent, fault or negligence in case of violating them in the context of fiqh.

It designed the execution of teaching work on a planned and programmed structure. It has designed the education processes in a planned way. Although it is not written, it has designed education and training through many sample applications in the form of work schedule and lesson plan.

In the work, practices similar to the methods and techniques used in teaching today have been identified in terms of their functions. The author reveals that the takrir method is generally taken as a basis in the teaching of the lesson, and depending on the suitability of the subject, the method of demonstration and observation techniques are also used. Ibn Sahnûn revealed the first examples of approaches and practices related to teaching. By giving information about the course tools and materials used in education, he stated how necessary they are in teaching processes.

As a result, the author has shown the first examples of legal texts in this field with his solutions to the issues related to teaching. The work contributes to the formation of standards and professional competences for the teaching profession. Thanks to this study, it was determined how the procedures and principles of teaching were formed from the very beginning, what duties and responsibilities they had, and what rights they had. It has been observed that a certain curriculum is followed in education, a planning in the form of lesson plans and work calendars is followed, and important information on classroom management and discipline is given. It has been determined that teaching methods and techniques with similar functions are used in teaching. It has been understood that information on teaching tools and equipment and their use in education is given. In short, Ibn Sahnûn revealed many approaches and perspectives on teaching in his work that remain valid even today.